

Міністерство освіти і науки України  
Харківський національний педагогічний університет  
імені Г.С. Сковороди

**ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА  
НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ**

*Збірник наукових праць*

**Випуск 38**

Харків 2015

*Редакційна колегія*

**Троцько А.В.** – член-кореспондент НАПН України, д-р пед. наук, проф., заслужений працівник народної освіти України, проректор з науково-педагогічної роботи ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

**Штефан Л.А.** – д-р пед. наук, проф. каф. історії педагогіки та порівняльної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

**Васильєва М.П.** – д-р пед. наук, проф., зав. кафедри соціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

**Гончар О.В.** – д-р пед. наук, проф., зав. кафедри іноземних мов Харківської державної академії дизайну і мистецтв;

**Друганова О.М.** – д-р пед. наук, проф. каф. історії педагогіки та порівняльної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

**Лобода Світлана** – доктор габлітований, професор звичайний Вищої школи Інформатики і мистецтв в м. Лодзь, Республіка Польща;

**Олексенко О.А.** – канд. філол. наук, проф., зав. кафедри української мови ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

**Попова О.В.** – д-р пед. наук, проф. каф. заг. педагогіки та пед. вищ. школи ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

**Рогова Т.В.** – д-р пед. наук, проф. каф. загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

**Танько Т.П.** – д-р пед. наук, проф., декан фак. мистецтв та дошкільної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди

**Ткачова Н.О.** – д-р пед. наук, проф. каф. заг. педагог. та пед. вищ. школи ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

**Шарота Софія** – професор, декан педагогічного факультету педагогічного університету імені Комісії національної освіти в Кракові;

**Якушко Н.М.** – канд. пед. наук, проф. каф. теорії та методики професійної освіти, проректор з навчальної роботи ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 528 від 12.05.2015 року збірник внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Спеціальність ДАК: педагогічні науки

Електронну версію журналу включено до Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Збірник зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та базах даних: Index Copernicus, Ulrichsweb Global Serials Directory OCLC WorldCat, Open Academic Journals Index (OAJI), Research Bible, BASE.

ISSN 2312-0657 (Print), ISSN 2312-8046 (Online)

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 15540-4012 ПР від 13.07.2009 р.

Адреса редакції: 61002, м. Харків, вул. Артема, 29, к. 202.

Телефони: (057) 715-75-70

Електронну версію збірника розміщено на сайті: <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/metedu>

E-mail: [peduniversity@ukr.net](mailto:peduniversity@ukr.net)

*Затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол №3 від 12.06.2015 р.)*

*Засновник:*

*Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Теорія та методика навчання та виховання»: зб. наук. пр. / За заг. редакцією членкор. НАПН України А.В. Троцько. – Харків: ХНАДУ, 2015. – Вип. 38. – 160 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання теорії та методики навчання і виховання у вищому навчальному закладі й загальноосвітній школі.

Для наукових працівників, викладачів і студентів.

УДК 37.036 (447.54)

© Алтухов В.А., 2015 р.

<http://orcid.org/0000-0002-9331-4142>

**В.А. Алтухов**

## **ПЕДАГОГІЗАЦІЯ БАТЬКІВ З ПИТАНЬ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ У СІМ'І НА ШПАЛЬТАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРІОДИКИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

*У статті проаналізовані деякі періодичні видання кінця ХІХ – початку ХХ століття з питань естетичного виховання дитини в сім'ї; через ґрунтовний аналіз педагогічної періодичної преси того часу було виявлено значення ролі матері у естетичному вихованні дитини; розкрито путі педагогізації батьків з питань естетичного виховання дитини у сім'ї (зокрема, визначені методи і засоби естетичного виховання вдома). Названі відомі педагоги та психологи які друкувались у цей період з рекомендаціями для батьків щодо добору дитячої літератури; розглянуті відгуки різних респондентів на роботу В.П. Острогорського «Листи про естетичне виховання». Також, у статті підкреслена вагомість і значущість духовної атмосфери у сім'ї для формування різних дитячих вражень. Далі, у публікації надано назви більш відомих журналів того часу в яких друкувалось багато матеріалів присвячених ролі казки в дитячому житті, оцінці тих казок, які на той час випускались видавництвом; для прикладу, приведені назви деяких українські казок корисних для читання дитині. Так само, в роботі дано перелік кількох європейських міжнародних конгресів того часу з проблем сімейного виховання.*

**Ключові слова:** батьки, діти, естетичне виховання, казка, періодика, сім'я.

***В.А. Алтухов. Педагогизация родителей по вопросам эстетического воспитания ребенка в семье на страницах педагогической прессы конца ХІХ – начала ХХ века.** В статье проанализированы некоторые периодические издания конца ХІХ – начала ХХ века по вопросам эстетического воспитания ребенка в семье; через полный анализ педагогической периодической печати того времени было выявлено значение роли матери в эстетическом воспитании ребенка; раскрыты пути педагогизации родителей по вопросам эстетического воспитания ребенка в семье (в частности, определены методы и средства эстетического воспитания в домашних условиях). Названы известные педагоги и психологи которые печатались в это время с рекомендациями для родителей по подбору детской литературы; рассмотрены отзывы различных респондентов на работу В.П. Острогорского «Письма об эстетическом воспитании». Также, в статье подчеркнута важность и значимость духовной атмосферы в семье для формирования различных детских впечатлений. Далее, в публикации представлены названия*

более известных журналов того времени в которых печаталось много материалов посвященных роли сказки в детской жизни, оценке тех сказок, которые в то время выпускались издательством; для примера приведены названия некоторых украинских сказок полезных для чтения ребенку. Так же, в работе дан перечень нескольких европейских международных конгрессов тех времен по проблемам семейного воспитания.

**Ключевые слова:** родители, дети, эстетическое воспитание, сказка, периодика, семья.

*A.V. Altukhov. Parents' pedagogization on the questions of the child's aesthetic education in the family on the pages of pedagogical periodicals of the end of the XIXth – the beginning of the XXth century. The article analyzed some periodicals of the end of the XIXth – the beginning of the XXth century on the questions of the child's aesthetic education in the family; through the in-depth analysis of pedagogical periodicals of that time, the significance of the mother's role in the child's aesthetic education is revealed; the ways of parents' pedagogization on the child's aesthetic education in the family are determined (in particular, methods and means of the aesthetic education at home are defined). Known pedagogues and psychologists who have published recommendations for parents about the selection of children's books at the defined period are named.*

*Various respondents' reviews on the work of V.P. Ostrogorsky "Letters about aesthetic education" are considered.*

*The article also stressed the importance and the significance of the spiritual atmosphere in the family for the formation of various children's experiences.*

*Further, the publication presented the titles of the most famous journals of that time with a great number of materials on the role of fairy tales in the child's life, on the assessment of those tales, which had been produced by the publisher;*

*There are the names of some useful for the child Ukrainian fairy tales, given as an example. There is also the list of several European international congresses of that time on family education in the article.*

**Keywords:** parents, children, aesthetic education, fairy tale, periodicals, family.

**Постановка проблеми.** Виховання дітей у сім'ї є першоосновною розвитку дитини як особистості.

Сімейне виховання – це процес досить складний і завжди пов'язаний з суб'єктивними факторами. Недосвідченість батьків, їхнє намагання опиратися виключно на власний досвід, брак певних педагогічних знань навичок, призводить до серйозних помилок.

Однією з важливих передумов естетичного виховання в сім'ї є підвищення педагогічної освіти батьків. Піднесення освіти батьків є самоосвіта. Але досягти певного успіху на цій ниві можливо лише шляхом вивчення й усвідомлення досягнень минулих поколінь у

галузі естетичного виховання в сімейному колі, бо без них сучасна педагогічна наука не спроможна розв'язати чимало теоретичних проблем.

Так, засоби масової інформації, зокрема педагогічна періодика минулих часів, є одним з ефективних прийомів передачі батькам інформації з питань естетичного виховання дитини в сім'ї для використання цих знань у сучасних умовах.

**Аналіз досліджень.** Загальні питання розвитку педагогічної журналістики у зазначений період розкрито в працях В. Авророва, О. Дея, П. Лісового; аналіз ролі окремих журналів, преси конкретних регіонів у громадсько-педагогічному русі середини та кінця ХІХ ст. здійснено Л. Варустіним, М. Воскресенським, С. Лісовою, І. Нефьодовою.

Внесок періодичної преси в розробку теоретичних засад навчання та виховання розкрито в дисертаціях І. Зайченка, Л. Литвинова, проблем фізичного виховання – Г. Приходько, сімейного – В. Алтухова, А. Говорун.

Разом з тим в архівах і на полицях бібліотек є чимало неопрацьованої педагогічної періодики ХІХ – початку ХХст. з питань естетичного розвитку дитини у сім'ї.

**Метою статті** є аналіз педагогічної періодики кінця ХІХ – початку ХХ століття як видавничого носія науково-педагогічних матеріалів для батьків у естетичному вихованні дитини в сім'ї. Поставлена мета зумовила вирішення таких завдань:

- розкрити роль батьків у естетичному вихованні дитини в сім'ї;
- визначити дієві методи і засоби естетичного виховання дитини вдома запропонованні батькам на шпальтах періодичної преси.

**Виклад основного матеріалу.** Як показав аналіз архівних матеріалів, педагогічної періодичної преси, у 50–70-х роках ХІХ століття піднімалися питання про значення сім'ї як першої соціальної ланки, психологічна атмосфера якої підносить чи, навпаки, руйнує духовне життя дитини: її моральний, естетичний, фізичний розвиток. Детальний аналіз матеріалів педагогічної періодичної преси дозволив дійти висновку: у зв'язку з тим, що важливою ідеєю громадсько-педагогічного руху була освіта жінок, а одним із проявів – розвиток педагогічної публіцистики й педагогічних журналів, то саме у вказаний період на сторінках педагогічної преси спостерігається

значна увага до різноманітних проблем сімейного виховання: його суті, його ролі у «природному розвитку всіх духовних сил дитини» та у формуванні моральних якостей особистості дитини, розвитку її почуттів, його безперервність і безкінечність («від колиски до могили»). Особливий акцент у цей період ставився на визначенні ролі матері у вихованні дитини, яка вважалась головною соціальною функцією жінки. У педагогічній періодиці наголошувалось, що у вітчизняній культурі склалась досить усталена традиція розуміння і сприйняття особливої соціальної ролі жінки як берегині всього людського роду, народних звичаїв, традицій, охоронниці сім'ї та всіх мудрих начал у вихованні майбутніх поколінь.

Як показав аналіз педагогічної преси за досліджуваний період, активізація педагогічного просвітництва батьків, з огляду на досліджувану проблему, характерна для кінця ХІХ – початку ХХ століття. У журналах у цей час часто друкувались такі відомі педагоги і психологи як В.М. Бехтерев, В.П. Вахтерев, М.М. Іорданський, О.Л. Калмикова, П.Ф. Каптерев, О.Ф. Лазурський, П.Ф. Лесгафт, П.Г. Міжуєв, О.П. Нечаєв, О.П. Острогорський, В.І. Чарнолуцький та інші.

У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. одним з актуальних питань, як і в попередні роки, були заклики до батьків стосовно організації в сімейному колі дитячого читання й рекомендацій щодо добору книжок. Слід зауважити, що в педагогічних журналах кінця ХІХ століття було багато відгуків на схарактеризовану в теоретичному розділі роботу В.П. Острогорського «Листи про естетичне виховання». Більшість авторів абсолютно розділяли погляди В.П. Острогорського щодо високого виховного й розвивального значення дитячої книжки на формування особистості дитини. Один з респондентів журналу «Педагогічний листок» В.Д. Єрмілов наполягав на тому, що найпершим шаблоном, з якого мати починає розвивати художні інтереси дитини, є наспівування їй дитячих пісеньок біля колиски, під гармонійні звуки яких малеча засинає. Після колиски – казка, баєчка, примовка, приповідка, приказка, народний жарт – все це сприяє тому, що в дитини поступово й непомітно виробляється «художній смак, почуття ритму, гармонії, мелодії й краси». На думку автора статті-відгуку на роботу В.П. Острогорського, вище описані кроки матері є важливою підготовкою до тих «високих насолод, які пізніше відкриються для більш вихованого й розвинутого смаку при читанні вибраних книг» [4, с. 22].

Автор статті у звертанні до батьків підкреслював важливість і значущість духовної атмосфери сім'ї, де дитина знаходиться з самого раннього віку. Акцентуючи на силі й тривалості ранніх дитячих вражень, В.Д. Єрмілов наголошував на тому, що члени сім'ї повинні самі любити й цінувати літературу, поезію, підтримувати в сім'ї естетичний настрій. Як аргумент респондент наводить спогади В.П. Острогорського, який на все життя зберіг у душі глибоку подяку своєму батькові за те, що той перед ним, п'ятирічним, ще неграмотним хлопчиком, з особливою майстерністю читав вірші. Як згадував В.П. Острогорський, уже відомий як педагог, саме це дало йому можливість з дошкільного віку запам'ятати велику кількість віршів кращих поетів, з одного боку, а з іншого – викликало любов як до поезії, так і до декламації [4, с. 22].

Як підкреслював автор публікації, естетика в його розумінні, це не просто «прекрасне у своїй художній суті, а це й морально-благородне, високе й світле». Тому автор статті наголошував, що література для дітей повинна добиратись батьками таким чином, щоб вона розвивала в дитині той настрій, який викликає «духовне покращення людської натури» і сприяє в житті гармонійним стосункам між людьми. Наголошуючи на необхідності керівництва батьками дитячим читанням дітей з раннього дитинства, В.Д. Єрмілов підсумовує: «Було б шкода, якщо б ця справа, розгорнута сім'єю у дитинстві, не продовжувалась і не розвивалась далі, в шкільному віці вихованців» [4, с. 22].

Варто зауважити, що журнал «Педагогическое обозрение» на початку ХХ століття також активно включився в роботу на допомогу сім'ї, зокрема в питаннях використання дитячої літератури з метою розвитку почуттів дітей. Редакція офіційно заявила про залучення до цієї роботи тих педагогів, письменників та представників громадськості, які «близько знають дитину і дитячу літературу». Було відкрито рубрики «Що і як читати дітям», «Новини дитячої літератури», «Огляди дитячої літератури», що передбачало забезпечення «більш усвідомленому вибору дитячої книги» [5, с. 40].

Як показав аналіз педагогічних журналів («Педагогические записки», «Вестник воспитания», «Світло», «Педагогическое обозрение», «Воспитание и обучение» та інші), на початку ХХ століття в них друкувалось багато матеріалів (бібліографічних, оглядових, критичних, роз'яснювальних), присвячених ролі казки в дитячому

житті, її значенню у розвитку чуттєвої сфери дитини, оцінці тих казок, які на той час друкувались видавництвом «Народної бібліотеки», порадам батькам та вихователям стосовно вибору казок.

Респондентом журналу «Світло» в рубриці «Обговорюються дитячі книжки» наголошувалось, що саме «народна казка розвиває найвищі моральні й естетичні почуття, а також дуже цінний для загального духовного розвитку людини елемент психіки – її фантазію» [2, с. 62]. Автор статті акцентував, що народна казка є багатющим «...джерелом для збагачення психіки людини», оскільки робить доступними для дитини навіть такі складні почуття, як «любов до всього прекрасного», «повага до правди й справедливості» й інші почуття, ще абстрактні й недосяжні для дитини, проте «...душа дитини зможе їх сприймати й переживати через настрої, навіяні гарною казкою» [2, с. 61].

Насамкінець автор статті під аббревіатурою С.Титко закликав батьків обирати для читання дітям народні казки, як «справді цінне виховне знаряддя, що задовольняє всі вимоги педагогіки». Автор наводив для прикладу батькам назви українських казок, корисних для читання дітям. Серед них «Бідний вовк», «Цап та баран», «Пан Коцький», «Рукавичка» та інші, характеризуючи їх як «моральні за змістом», «з яскравою і зрозумілою для дитини дією», без шкідливих для дитячої психіки надмірних страхів. Звертаючись до батьків, автор радив скористатися з перших літ дитини тим «найкращим і найбільш зрозумілим для дітей казковим скарбом, який знаходиться у сфері народної творчості», дати їм «зрозуміти і відчувати красу, яку народ виробив у своїх творах» [2, с. 62].

Невідомий респондент під ініціалами І.Р. також піднімав питання про виховний вплив дитячої казки, проте у центр обговорення поставив одне питання: читати їх дітям чи розповідати? Автор був прихильником іншої точки зору, аргументуючи, що діти дошкільного віку з більшою зацікавленістю ставляться до усної розповіді: вони краще слідкують «за цікавими деталями в казці, за всіма діями, за вчинками дієвих осіб» [3, с. 12].

Аналіз матеріалів журналу «Воспитание и обучение» дозволяє дійти висновку, що біля редакції цього журналу об'єдналась група найбільш активних його респондентів з питань сімейного виховання, яку очолив П.Ф. Каптерев. На шпальтах журналу друкувались повідомлення про європейські міжнародні конгреси з проблем сімейного виховання (Льєж, 1905, Мілан – 1906, Брюссель – 1910), про створення



багатьох гуртків і об'єднань сприяння сімейному вихованню, про пробудження в сім'ї значного інтересу до питань сімейного виховання й про недостатній рівень педагогічних знань у батьків.

Журнал «Педагогическое обозрение» за півроку до з'їзду також друкував матеріали підготовки до нього, аналіз яких дозволяє підсумувати, що й редакцією журналу, і його респондентами схвалювалась сама ідея його проведення, оскільки «потреба батьків у такій допомозі їм» відчувалась давно. Цікавим, на мій погляд, було одно з положень передбачуваного з'їзду, де фіксувалось, що учасниками з'їзду, крім офіційних осіб і тих, хто оприлюднив свою думку «працями в галузі сімейного виховання», можуть бути всі особи, які зацікавлені у вирішенні будь-яких питань сімейного виховання. Акцентувалось на бажанні ініціативної групи перетворити цей з'їзд дійсно на «всеросійський», який «служитиме широким народним масам», який не лише «повно й конкретно представить науку про дитину та методи її виховання в сім'ї», але й дасть можливість суспільству «почути голос сім'ї», яка додасть до науки свій «живий досвід і свої вистраждані сумніви» [5, с. 14].

**Висновки.** Аналіз педагогічної преси, інформаційно-методичних матеріалів дозволив зробити висновки, що в кінці ХІХ – початку ХХ століття було накопичено значний досвід естетичного виховання дітей у сім'ї. Педагогічні здобутки у розвитку естетично-емоційної сфери дітей у сім'ї наступні:

– активізація уваги батьків через педагогічну періодичну пресу до ролі і значущості розвитку естетико-емоційної сфери дітей у межах сім'ї у духовному становленні особистості;

– акцентування на впливові казки, дитячого читання у розвитку дитини.

У подальших дослідженнях є потреба продовжувати вивчати педагогічну періодику ХХ ст., яка пов'язана з проблемою педагогізації батьків з питань естетичного виховання дитини у сім'ї, що допоможе сучасній родині оволодіти новими педагогічними знаннями в естетичному вихованні своєї дитини вдома.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Алтухов В. А. Проблеми естетичного виховання дітей у сім'ї в історії вітчизняної педагогіки (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В.А. Алтухов. – Харків, 2014. – 225 с.

2. Дюнова І. З біжучого життя / І. Дюнова // Світло. – 1913. – Кн. 6. – С. 62.
3. Мадовина В. Ч. Воспитательное значение сказки / В.Ч. Мадовина // Воспитание и обучение. – 1894. – № 1. – С. 45 - 50.
4. Острогорский В. Детское чтение / В.Острогорский // Педагогический листок. – Спб., 1894. – № 2. – С. 1.
5. Прейер В. Душа ребенка / В. Прейер // Педагогическое обозрение. – 1912. – №3. – С. 40.

## ЗМІСТ

### **Алтухов В.А.**

Педагогізація батьків з питань естетичного виховання дитини у сім'ї на шпальтах педагогічної періодики кінця ХІХ – початку ХХ століття ..... 5

### **Без'язичний Б.І.**

Ідеї етичного виховання особистості в українській філософсько-педагогічній спадщині. .... 12

### **Бикасова С.А.**

Діяльність шкільної соціально-педагогічної служби в Україні (1920–1936 рр.) ..... 23

### **Голубнича Л.О.**

Досвід організації самостійної роботи студентів ВНЗ Східної України (60-ті рр. ХХ ст.) ..... 32

### **Добіжа Н.В.**

Психологічний тренінг – ефективний метод розвитку рефлексивних умінь у майбутніх учителів ..... 43

### **Довженко Т.О.**

Етнопедагогічні засади організації педагогічної просвіти батьків: ретроспективний педагогічний огляд ..... 52

### **Іщенко С.О.**

Реалізація педагогічних умов підготовки курсантів до виховної роботи з особовим складом у вищих навчальних закладах системи МВС України ..... 62

### **Корнейко Ю.М.**

Актуалізація ідей К.Д.Ушинського в сучасній вищій педагогічній освіті України ..... 67

### **Курільченко В.В.**

Інтелектуальна культура особистості як педагогічне поняття ..... 76

### **Кушнір І.М.**

Особливості формування в іноземних студентів-нефілологів навичок і вмінь спілкування в соціокультурній сфері ..... 83

### **Онасько Х.О.**

Консультації та колоквіуми як форми поточного контролю навчання студентів (60-ті – 70-ті рр. ХХ ст.) ..... 91

<b>Осадченко І.І.</b>	
Методологія дослідження професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у контексті застосування сучасних технологій навчання.....	99
<b>Петровська К.В.</b>	
Застосування танцювального мистецтва у формуванні соціальної компетентності підлітків групи «ризик».....	109
<b>Рідкозубова С.О.</b>	
Технологія формування професійних комунікативних умінь іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів .....	116
<b>Спірідонова А.В.</b>	
Особистість учителя в творчій спадщині Бориса Грінченка.....	124
<b>Столяренко Т.Л.</b>	
Впровадження моделі формування готовності майбутніх економістів до прогностичної діяльності засобами ІКТ .....	130
<b>Троцько А.В., Бекетова Ю.В.</b>	
Особливості виховання студентської молоді у провідних країнах світу .....	141
<b>Шандиба О.В.</b>	
Визначення вимог до знань та умінь з технічних дисциплін фахівців вищої кваліфікації для інноваційної діяльності у промислових галузях економіки .....	149